

risi *Mültekâ* tercümeleleri içinde en meşhur olanıdır. Aslında geniş bir Türkçe şerh olan bu eseri kaleme almaya Mevkûfât'ı teşvik eden kişinin, döneminin edip ve ilim adamlarının Türkçe eserler yazmasına vesile olan Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa olduğu anlaşılmaktadır (Mevkûfât, I, 4). *el-Hidâye* ve *Mütûn-i erbaa* şerhlerinin yanı sıra nevâzil literatüründen de istifade edilerek hazırlanan bu eserin birçok baskısı yapılmıştır (Bulak 1250, 1254, 1294; Kahire 1256, 1284; İstanbul 1266, 1269, 1276, 1290, 1291, 1302, 1306, 1308, 1309, 1312, 1318, 1320). Ahmet Davudoğlu, Zülkarneyn Tatlılı ve Şevket Gürel tarafından *Mülteka Tercemesi* adıyla hazırlanan neşrinde ise (I-II, İstanbul 1980-1983, 1986) metin sadeleştirilmiş ve eserdeki bazı bahisler hafzedilmiştir. Mustafa Uysal'ın *Mültekâ* tercümesinde (İstanbul 1979) metin paragraflara ayrılmış, yenden hareketlendirilmiş ve *Behcetü'l-Fetâvâ*, *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, *Fetâvâ-yı Netice* gibi fetva mecmuaları, *Mecma'u'l-enhur*, *Ferâ'id* ve *el-Mevkûfât* şerhleriyle geç dönem Hanefî literatüründen zengin iktibaslarla açıklanmıştır.

M. D'Ohsson'un çalışmasından sonra XIX. yüzyılda Henri Sauvaire *Mültekâ* ve *Mecma'u'l-enhur* şerhini özet halinde Fransızca'ya tercüme etmiştir (Marseilles 1876, 1882). Joseph Schacht, tanınmış eseri *An Introduction to Islamic Law*'ın (Oxford 1969) İslâm hukukunu modern hukukun sistematik tasnifine göre tanıttığı kısmında (s. 112-198) *Mültekâ*'yı esas almış ve bu kısmı yer yer *Mültekâ*'dan yaptığı serbest tercümelemlerle meydana getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur* (nşr. Vehbî Süleyman Gâvecî el-Elbânî), Beyrut 1989, I-II; Mevkûfât, *el-Mevkûfât: Şerh ve Terceme-i Mülteka'l-ebhur*, İstanbul 1308, I, 4; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1631; Abdurrahman Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, Beyrut 1998, I, 490; Mustafa b. Ömer Üsküdarî, *Câmi'u'n-nukûl ve lâmi'u'l-ukûl fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 8824, vr. 1b; T. Thornton, *The Present State of Turkey*, London 1807, s. 91-92; Hammer, *Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, s. 10, 11; A. Ubicini, *Letters on Turkey* (trc. L. Easthope), London 1856, I, 139; J. L. Farley, *Turks and Christians*, London 1876, s. 155; Abû Bakr Effendi, *The Religious Duties of Islam as Taught and Explained* (trc. M. Brandel-Syrier), Leiden 1960, tercüme edenin girişi, s. XXIV; Savvas Pacha, *Étude sur la théorie du droit musulman*, Paris 1898; A. Heideborn, *Manuel de droit public et administratif de l'Empire ottoman*, Vienne-Leipzig 1908, I, 54; A. H. Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the Time of*

Suleiman the Magnificent, Cambridge 1913, s. 153, 318; *Osmanlı Müellifleri*, I, 183-184; Serkis, *Mu'cem*, I, 13; II, 1170; B. Miller, "The Curriculum of the Palace School of the Turkish Sultans", *The MacDonald Presentation Volume*, Princeton 1933, s. 314; Brockelmann, *GAL*, II, 57; *Suppl.*, II, 643; Abdürrezzâk el-Hilâlî, *Târîhu't-ta'lim fi'l-İrâk fi'l-'ahdi'l-'Osmânî*, Bağdad 1959, s. 99; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 115; R. Levy, *The Social Structure of Islam*, Cambridge 1969, s. 268; Y. Meron, *L'obligation alimentaire entre epoux en droit musulman hanefite*, Paris 1971, s. 10, 64, 65; a.mlf., "The Development of Legal Thought in Hanefi Texts", *St.I*, XXX (1970), s. 116; Abdülecbbâr Abdurrahman, *Zehâ'irü't-türâşil-'Arabî el-İslâmî*, Basra 1401/1981, I, 25; Şükrü Selim Has, *A Study of Ibrahim Al-Halabi with Special Reference to the Multaqa* (doktora tezi, 1981), University of Edinburgh, tür.yer.; a.mlf., "The Use of Multaqa'l-Abhur in the Ottoman Madrasas and Legal Scholarship", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 393-418; M. Akif Ersoy, *Safahat* (nşr. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1991, s. 403; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 568.

ŞÜKRÜ SELİM HAS

MÜLTEZEM

(الملتزم)

Hacerülesved ile
Kâbe kapısı arasında,
dua etmenin makbul olduğu yer.

Sözlükte "sarılmak, bir yere yapışıp kalmak, ayrılmamak" anlamındaki **iltizâm** masdarından mekân ismi olan **mültezem** "sıkı sıkıya yapışılan yer" demektir. Hacıların tavaftan sonra burada ısrarla dua etmelerinden dolayı bu adla anılmıştır. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen (*el-Muvaṭṭaʿ*, "Hac", 251) ve genel kabul gören rivayete göre Mültezem, Hacerülesved rûknü ile Kâbe kapısı arasında bulunan mekânın adıdır. İbn Abbas, Mültezem'in Kâbe'nin arkasında bulunduğunu ileri süren Abdullah b. Zübeyr'e burasının yaşlı Kureyş kadınlarının mültezemi olduğunu söyleyerek karşı çıkmıştır (Ezrakî, s. 247). Mültezem, "Allah'tan günahların affedilmesini dilemek amacıyla içten gelen bir duygu ile yapılan duaların kabul edildiği yer" anlamında Med'â (bazı kaynaklarda Müddeâ), "bütün kötülüklerin şerrinden sığınılan yer" mânâsında Müteavvez diye de anılır. Hacerülesved ile Kâbe kapısının arasındaki mesafe yaklaşık 2 metredir. Gerek sahâbe gerekse tâbiîn ileri gelenlerinden birçokçu ayrıca Kâbe'nin etrafındaki çeşitli yerlerde, Hicr'deki altın oluk altında ve Kâbe'nin arkasında batı tarafında Rûknülyemânî'ye yakın bir yerde de dua ederdi.

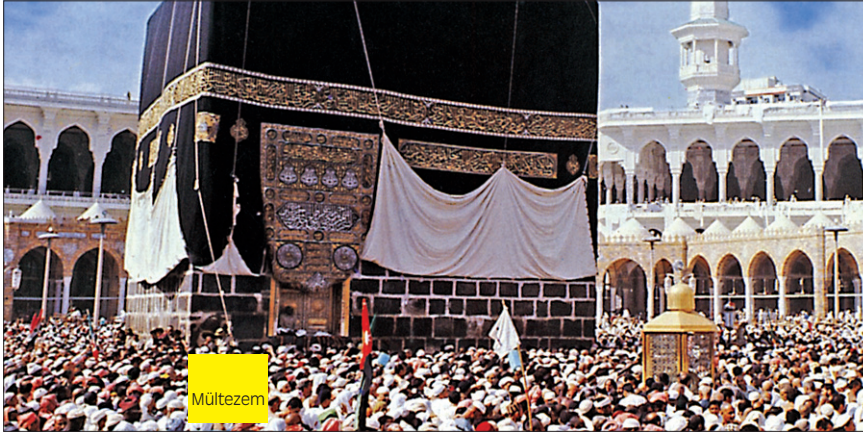
Bazı hadislerde Mültezem'in duaların kabul edildiği mübarek bir yer olduğu be-

lirilmiş (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, V, 164; Muhibbüddin et-Taberî, s. 315; Kalyûbî, II, 108), Hz. Peygamber ile sahâbe ve tâbiînden birçok kimsenin burada dua ettiği nakledilmiştir (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 54; Fâkihî, I, 162). Nevevî bu rivayetlerin zayıf olduğunu, ancak amellerin faziletine dair zayıf hadisler hakkında ulemânın müsamaha gösterdiğini kaydeder (*el-Mecmûʿ*, VIII, 260-261). Resûl-i Ekrem ve ashâbın bazı uygulamalarından hareketle (İbn Mâce, "Menâsik", 35; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 55; Nesâî, "Menâsik", 132; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, V, 164), Hacerülesved istilâm edildikten sonra göğsü ve sağ yanağı Kâbe duvarına yaslayıp sağ el Kâbe kapısı, sol el Hacerülesved hizasına gelecek şekilde elleri dik ve açık biçimde baş üzerinde duvara uzatarak Kâbe örtüsüne sıkıca tutunup dua ve niyazda bulunmak tavsiye edilmişse de izdihamdan dolayı günümüzde bunun yapılmasına imkân yoktur. Bu sebeple Mültezem'in karşısında durularak dua edilir.

İltizam özellikle vedâ tavafindan sonra yapılır. Mâlikîler ve Hanbelîler'le Hanefî mezhebinde en sahih ve meşhur kabul edilen görüşe göre Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında iki rek'at tavaf namazı kılıp zemzem içtikten sonra Safâ'ya çıkmadan önce Mültezem'de durup dua etmek müstehaptır. Şâfiî kaynaklarından anlaşıldığına göre kudüm tavafinın arkasından Mültezem'de dua edip iki rek'at tavaf namazı kılmak, vedâ tavafindan sonra ise iki rek'at tavaf namazını kılıp zemzem içtikten sonra Mültezem'de dua etmek menduptur (Gazzâlî, I, 258, 265; Kalyûbî, II, 108, 125; krş. Nevevî, VIII, 259).

Hac görevini ifa eden kimse vedâ tavafinı yaptıktan sonra, dilediği bir duayı veya bazı selef âlimlerinin tavsiye ettikleri ve fıkıh kitaplarında Mültezem duası diye zikredilen şu duayı okuyabilir: "Allahım! Ev senin evin, kul senin kulun ve senin kullarının çocuğudur. Emrime verdiğin vasıtalarla beni ülkelerinde dolaştırıp gezdirdin ve nimetine eriştirdin, hac ibadetini yerine getirmemde bana yardım ettin. Eğer benden razı olduysan rızanı arttır, onu eksik etme, esirgeme. Eğer razı olmadıysan nerede ise evim haline gelen ve ruhumda yer eden evinden uzaklaşmadan bana ihsanda bulun. Eğer izin verirsen artık ayrılma zamanım geldi. Senden ve evinden asla vazgeçmiyorum, yüz çevirmiyorum. Allahım! Bedenime sağlık ve âfiyet ihsan et, dinim konusunda beni kötülüklerden koru. Dönüşümü hayırlı kıl, ölünceye kadar beni tâat ve ibadetinden ayır-

MÜLTEZEM

Mültezem

ma, dünya ve âhiretin iyiliklerini nasip eyle. Sen her şeye kadırsın” (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, V, 164; İbn Kudâme, III, 462-463). Bazı Hanefî kaynaklarında bundan farklı bir dua metni de kaydedilmektedir (Ebû Mansûr Muhammed b. Mükerrrem el-Kirmânî, I, 627-628; Osman b. Ali ez-Zeylaî, II, 37).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, “Hac”, 251; İbn Mâce, “Menâsik”, 35; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 54, 55; Nesâî, “Menâsik”, 132; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut 1393/1973, II, 221; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Saîd el-Lahhâm), Beyrut 1414/1994, IV, 317-319, 500; Ezrakî, *Aḥbâru Mekke* (Wüstenfeld), s. 246-249; Fâkihî, *Aḥbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullâh b. Dehîş), Mekke 1407/1986, I, 160-173, 341, 343-344; II, 291; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1352, V, 164; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 24; Gazzâlî, *İḥyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*, Kahire 1358/1939, I, 258, 265, 276-277; Ebû Mansûr Muhammed b. Mükerrrem el-Kirmânî, *el-Mesâlik fi'l-menâsik* (nşr. Suûd b. İbrâhîm b. Muhammed eş-Şüreym), Beyrut 1424/2003, I, 411, 625-629; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), III, 462-463; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, VIII, 258-261; Muhibbuddîn et-Taberî, *el-Kırâ li-kâşî-di Ümmî'l-kurâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, s. 313-318, 557; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-haḳâ'ik*, Bulak 1313, II, 17, 36-37; İzzeddin İbn Cemâa, *Hidâyetü's-sâlik ile'l-mezâhibi'l-erba'a fi'l-menâsik* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1414/1994, I, 66-71; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-kadîr* (Bulak), II, 154-155, 189; Kalyûbî, *Ḥâşiye 'alâ şerḥi Minhâcî't-tâlibin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 108, 125; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), II, 499-500, 524; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 12-13; VI, 957; “Mültezem”, *Mv.F.*, XXXIX, 26-27.

MEHMET ŞENER

MÜLÜKÜ't-TAVÂİF

(ملوك الطوائف)

Endülüs'te
1031-1090 yılları arasında
hüküm süren emirlikler.

Tavâif-i mülûk şeklinde de kullanılan tabir, Arapça **tâife** (fırka, bölük) ve **melik** (hükümdar) kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşmuştur. Genelde büyük bir devletin yıkılmasından sonra ortaya çıkan irili ufaklı siyasal birimleri, özelde Endülüs Emevî Devleti'nden sonraki Abbâdîler, Âmirîler, Bekrîler, Birzâlîler, Cehverîler, Demmerîler, Eftasîler, Hammûdîler, Hârûnîler, Hazrûnîler, Hûdîler, Müzeynîler, Rezînîler, Tücbîler, Yefrenîler, Zîrîler ve Zünnûnîler gibi yirmi civarında küçük devleti (düvelüt-tavâif) ifade eder. Endülüs Emevî Devleti'nde yaklaşık otuz yıl elinde tuttuğu hâciblik makamı vasıtasıyla iktidarın fiilî sahibi haline gelen Âmirî ailesinin 400 (1009) yılında iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Emevî şehzadelerinin Kurtuba'da (Cordoba) taht kavgalarıyla uğraşmaları sırasında meydana gelen otorite boşluğu Endülüs'te bir kısmını nüfuzlu ailelerin, bir kısmını daha önce tayin edilmiş idarecilerin kurduğu çeşitli emirliklerin ortaya çıkmasına yol açtı. 422'de (1031) Emevî sülâlesinin şehirden sürülmesiyle Kurtuba devletin başşehri olma imtiyazını kaybederek bu emirlikler arasında yerini aldı. Böylece ülkede merkezî idarenin yıkılma, beyliklerin kurulma süreci bitmiş ve mülûkû't-tavâif dönemi başlamış oldu.

Mülûkû't-tavâif devrinin en önemli özelliklerinden biri emirlikler arasında yoğun bir mücadelenin sürmesidir. Bu mücadelede bazan toprak kazanma, bazan da yağma ve talan yoluyla ganimet elde etme arzusu etkili olmuş, başlangıçta şehirlerin yanı sıra birçok kalenin de bağımsızlığını ilân etmesiyle sayısı kırkı aşan bu devletçikler, meşruiyetlerini yalnızca sahip oldukları güçten aldıkları için kendilerini daha kuvvetli gördükleri anda komşularına saldırmışlardır. En sert ve uzun savaşlar büyük beyliklerden Abbâdîler, Eftasîler, Zünnûnîler, Hûdîler, Zîrîler ve Cehverîler arasında meydana geldi. Endülüs'te siyasî birliğin yeniden kurulması fikrine sahip tek emirlik gibi görünen Abbâdîler, bir taraftan 1070 yılında Kurtuba'yı almak suretiyle Cehverîler'e son verirken bir taraftan da Zîrîler ve Eftasîler aleyhine bazı önemli toprakları kazandılar ve Endülüs'ün doğusuna ulaşarak Mürsiye'yi (Murcia) ele geçirdiler. Bu mücadeleler sırasında ittifak kurdukları küçük emirliklerden Bekrîler ile Birzâlîler'i de ortadan kaldırdılar. Gırnata'ya hükmeden Zîrîler hem Abbâdîler'le mücadele içinde oldular hem Meriye (Almeria) Emirliği'nin yayılma çabalarını engellemeye çalıştılar. Abbâdîler'in yanı sıra Zünnûnîler'le de mücadeleye girişen Eftasîler kısa bir müddet Tuleytula'yı (Toledo) hâkimiyetleri altına aldılar. Zünnûnîler bazan Abbâdîler ve Eftasîler, bazan da Cehverîler ve Hûdîler ile savaştılar; bir ara Kurtuba'ya girdilerse de Abbâdîler'in müdahalesi sonucu geri çıkmak zorunda kaldılar. Hûdîler, Zünnûnîler'den Vâdilhicâre (Guadalajara) ve Medînetüsâlim'i (Medinacali) aldılar. Cehverîler, hilâfet döneminin sonlarına doğru ceyran eden iç savaşların büyük ölçüde tahrip ettiği Kurtuba'yı barışçı politikalarla ellerinde tutmaya çalıştılar, ancak Abbâdîler'in yayılma arzusu karşısında başarılı olamadılar. Bu mücadeleler sırasında farklı ittifak blokları oluşturuldu. Bunun için kullanılan başlıca siyasî araç, bazı meliklerin kendi meşruiyet zeminlerini sağlamlaştırmak ve emirlikleri etrafında siyasî bir ittifak kurarak güçlerini arttırmak için başvurdukları hilâfet kurumuydu. Dâniye (Denia) Emîri Mücâhid el-Âmirî, Emevî sülâlesinden Ebû Abdullah el-Muaytî diye tanınan bir fakihî Dâniye'de, Şii Hammûdîler üç ayrı kişiyi Cezîretülhadrâ (Algeciras), Mâleka (Malaga) ve Sebte'de (Ceuta), Abbâdîler de kayıp halife II. Hişâm'ı bulduklarını söyleyerek ona çok benzeyen Halef el-Husrî adlı birini İşbîliye'de (Sevilla) hilâfete getirdiler (426/1035). Ancak bunlara yapılan biatlar adlarının hutbelerde okun-

MÜLTEZİM

(bk. İLTİZAM).